
Hahnné Duray Éva

SZOKÁSOK, HIEDELMEK AZ IPOLY VIDÉKÉN

AZ EMBERI ÉLET FŐBB FORDULÓIHOZ FÜZŐDŐ SZOKÁSOK

Az emberi élet főbb állomásaihoz, a születéshez, férjhezmenetelhez, temetéshez szertartásos szokások fűződnek. Ezeknek a szokásoknak megvolt a szigorú rendje, melyet az adott közösségnek be kellett tartani. A megváltozott társadalmi viszonyokkal megváltozott az életmód és ezzel a szokások is. Némely szokás már csak az idősebbek emlékezetében él, de vannak olyan szokások is, főleg a lakodalmi szokások egyes elemei, melyek mai napig fennmaradtak, vagy a mai kornak megfelelően alakultak át. Arra is van példa, hogy egy-egy szokást egy közösség felelevenít.

Adataink az 1980-as évek állapotát tükrözik a losonci járás többségében magyarok lakta falvaiban. Gyűjtésünk színhelyei Bolyk, Béna, Csoma, Csákányháza, Kalonda, Nagydaróc, Sávoly, Síd, Guszona, Pilis, Pinc, Ragyolc.

A *születéshez* sok hiedelem, babona fűződik. Ezekről már múlt időben beszélhetünk, mivel már csak az idősebbek ismerik. A gyermekágyas anya és az újszülött védelmére állították a sátoros ágyat. A helyiség sarkában álló ágy két oldala köré sátorlepedőt akasztottak, melyet általában a gerendához erősítettek. A sátorlepedők a szöttesek szép darabjai. A pamutból szőtt vászonlepedő szélét széles szedett mintával díszítették vagy lapos öltéses mintával hímezték ki. Három szél vászonból dolgozták össze varrt, horgolt vagy gyári csipkével és a három szélét szintén csipkével dolgozták körül. Vannak olyan sátorlepedők, melyeket nemcsak hosszában, de keresztben is csipkével dolgoztak össze, ezeket fiókos lepedőnek nevezik. A hiedelem szerint a rontástól és a szemmelveréstől védte az újszülöttet, vagy attól, hogy a boszorkányok ki ne cseréljék. Körülbelül három hétig feküdt az anya az újszülöttel a sátoros ágyban. Az anyának nem volt szabad felkelnie addig, amíg avatóba nem ment. A gyerekágyas asszony mikor felkelt 1-2 héttel a szülés után, a bába kíséretében először a templomba ment, ezt nevezték avatónak. De több más cselekedet is tilos volt neki. „Ha kimegy az asszony az udvarra megverik a boszorkányok. Ha a kútból vizet mer megférgesedik a víz., ha ránéz a gyümölcsfára nem terem a fa. Nem szabad vót dagasztani, hogy ne dagadjon fel. Az eresz alá nem vót szabad kimeni, hogy ne legyen rajta rontás” – mesélik a csákányházi asszonyok. Ez

abból a hiedelemből fakad, hogy a gyerekágyas tisztátlan. Avatóig idegen látogató nem mehetett a házba.” „A nem kívánatos látogató után parazsat dobtak” – mondják Pilisben. Kalondán ha „emberlátogató”, vagyis férfi ment a házhoz a kalapját a sátorlepedő mögé dobták, amit pénzzel vagy egy liter borral lehetett kiváltani.

A sátorlepedőt az első világháborúig használták, de van adatunk Ragyolcra, hogy még 1926-ban is feltették.

Ha az újszülöttet megrontották szenes, üszkös vízben mosdatták meg. Csákányházán így mesélik: „A vízbe beletettünk három darab szenet és közben ezt mondtuk: ember; asszony, gyerek, gyerek, asszony, ember. A legnagyobb széndarab volt az ember, a közepes az asszony, a legkisebb a gyerek. Amelyik széndarab lemerült a vízben az rontotta meg az újszülöttet. Avval a vízzel megmosdattuk, a pendel aljában visszakézzel megtörtültük háromszor. A vizet az ajtó sarkába öntöttük és azt mondtuk: ide fusson ki a szeme”.

A boszorkányok ellen különböző módon védték az újszülöttet. Például az ajtófélfát megkenték fokhagymával, vagy seprőt állítottak az ajtósarokba, hogy a boszorka ne tudjon bemenni. Ha az újszülöttet mégis megrontották, beteg lett, különböző „gyógymódot” alkalmaztak. Például karácsonyi morzsával füstölték oly módon, hogy a gyereket meztelenre vetkőztették és a füst fölött forgatták. Egy másik „gyógymód”, melyet Csákányházán hallottunk „a tehennek a jármán szedték át a gyereket”.

A tárgyalt vidéken szokás volt a poszrikvitel. Ez a szokás is inkább az első világháború előtt élt, de helyenként találtunk utalásokat arra, hogy még az 1920-as években is szokásban volt. Poszriknak vagy poszrikvitelnek azt nevezték, mikor a gyermekágyas fiatalasszonynak a keresztanya vagy a közeli rokon asszonyok naponta ételt vittek. Rendszerint morványt (fehér kalácsot), túrós lepényt, tejeskávét, édespálinkát vittek kendőbe, úgynevezett poszrikoskendőbe kötve. Minden nap más-más asszony. A gyűjtés során felbukkant a nagyposzrik elnevezés is, így a keresztelőt nevezték helyenként.

Mátkatál. A leányélettel kapcsolatos szép szokás a vidéken a mátkaválasztás és a mátkatál küldés. A lányok 13–14 éves korban életre szóló barátnőt, mátkát választottak maguknak és mátkatálat vittek egymásnak. A mátkatálba kalácsot, tojást tettek és virággal díszítették. Ezután mátkámnak szólították egymást. A tálat is elnevezték annak a nevével, akinek adták, például Margit-tál, Borcsa-tál. A szokás nem kötődött az év egy bizonyos napjához, de tavasszal, általában a húsvétot követő vasárnap történt. Így emlékeznek a szokásra, mivel a szokás már csak pár idős asszony emlékezetében él.

A gondtalan leányélet a férjhezmenetellel ért véget. Az ifjú pár 3 héttel az esküvő előtt ment a paphoz. „Ezt a falubeli legények már figyelték. Este a lányos háztól a legény házáig pazderját, kendertöreket szórtak szét. Ebből tudták a faluban, hogy kik fognak összeházasodni.” – meséli Kovács Ilona Csákányházáról. Ez volt az úgynevezett pazderjázás.

A lakodalmi szokások egyes elemei tájanként változnak, de a szerkezetük azonos. A lakodalmi szokások egy része „színhátékszerűen kidolgozott ünnepi szertartásból áll, mely jelentős művészi mozzanatokot tartalmaz”, írja Dömötör Tekla. A szertartásos részhez tartozott a kelengye és ágyvitel is.

A menyasszony kelengyét az esküvő előtti csütörtökön vitték, a menyasszony ágyát pedig szombaton. A kelengyét a legközelebbi rokon asszonyok, lányok vitték. A ruhaneműt rúdra akasztva, a többi holmit kézen hogy mindenki lássa mennyi kelengyéje van a menyasszonynak. Ének szóval mentek végig a falun. Sávolyban a menet elején a menyasszony legjobb barátnője ment gyertyával a kezében. Az ágyvitelnél csak asszonyok voltak jelen. A vőlegényes háznál az ajtót zárva találták. Ekkor egy népszínhátszerű jelenet játszódik le. A kelengyevivőket addig nem engedték be, míg fel nem mutatták a pakszust. „A pakszus egy nagydarab papír volt és arra viccek voltak írva. Én sokszor vittem az ágyat, de csak akkor engedtek be, ha rárajzoltam a menyasszonyt meg a vőlegényét” – meséli Kovács Ilona. Ha nem tetszett a pakszus, különböző találós kérdésekre kellett válaszolni. Például ilyenekre: „Mi a miatyánk közepe?”; vagy „Mivel van körülvevve a paradicsomkert?” Válasz az első kérdésre „menybe”, a másodikra „Éva lábával”. Ha megválaszolták a kérdéseket beengedték őket a házba. Az is megtörtént, hogy a kelengyevivőknek igen sokáig kellett az ajtó előtt várakozni, ha nem voltak elég találékonyak. Mikor végre beengedték őket, felállították a nyoszolyát és megvetették. Közben folyt a viccelődés. A vőlegényes háznál levő asszonyok kakastollút csempészték az ágyba, hogy kifogásolhassák, a menyasszony rokonsága mit hozott. Vagy egy fabábut tettek az ágyba és viccelődtek, hogy előbb megléte a baba. Az is szokás volt, hogy cserépfazekat tettek a lepedő alá, ami ha a fiatalok nem vették észre, mikor befeküdtek az ágyba, ijedelmet okozott. Az ágyvetésnél és ezeknél a mókáknál a menyasszony keresztanyjának jutott a legnagyobb szerep. Természetesen itt sem a menyasszony, sem a vőlegény nem lehetett jelen.

A lakodalom egyik, e vidékre jellemző, mozzanata a látványos mágikus elemeket tartalmazó hajnaljárás. Általában hajnali öt óra körül ment a lakodalmi vendégsereg hajnaltjárni. A legények szalmából tüzet raktak. Falvanként változott, hogy hol. Vagy a falu közepén, vagy az útkereszteződésben. Például Csákányházán több útkereszteződés volt, ezért mindegyiknél

raktak tüzet. Bolykon a templom előtt rakták a tüzet máshol a falu szélén. Ekkor a lakodalmas háztól elindultak, a menyecske a fiatal férjjel, oldalukon a keresztanyával és keresztapával, utánuk a lakodalmas nép. Az asszonyok közben a kalácsokat kínálgatták az emberek az italt. Körülállták a tüzet és körbetáncolták. Elsőként a menyecskének kellett átugrani a tüzet, erre azt mondták „menyasszonyporkolás”. „Akkor elkapta valamelyik legény a menyecskét, keresztül kellett ugrani a tűzön, hogy meg kell füstölni meg ne бүdösödjön. Mikor a tűzön keresztülugrott azt mondták, hogy már nem lesz baja, mert már meg van porkolva.” – meséli Kovács Ilona. A mókázás a tűz körül folytatódott. Közben a legények az ifjú menyecske ágyából kilopták a párnát, amit a fiatal férjnek ki kellett váltani, legtöbbször itallal.

A lakodalom két helyen folyt, a lányos háznál a menyasszony vendégeinek, a legény házánál a vőlegény vendégeinek. Éjfélkor az ifjú menyecske elment a férje házához, nem volt otthon a hajnaljáráskor. De a lányos háztól is ment a lakodalmas nép hajnalt járni. Csákányháznál így mesélik: „Egy legényt felöltöztettek menyecskének, melléje állt egy kisebb legény, az volt a férj, utánuk ment a lagzis nép”.

A *hérész* a lakodalom utolsó mozzanata a. „A hérész a menyasszony násznépének látogatása a vőlegényes háznál” – írja a Magyar Néprajzi Lexikon. A tárgyalt vidéken az egyes falvakban kisebb-nagyobb eltérésekkel élt e szokás. Általában a lagzi után egy héttel a menyasszony rokonsága látogatta meg az ifjú házassokat és vitte el az ajándékokat. Néhol egész kis lagzi volt. Kalondán Simon Lajosné így meséli. „Abban az időben mikor még nem volt szokásban a menyasszonytánc, még vacsora előtt a menyasszony a keresztanya kíséretében körbejárt a vendégek között, mindenki-vel kezet fogott. A kézfogásnál mindenkitől pénzt kapott, amit megköszönt és továbbadott a keresztanyának. A lakodalom után egy hétre a menyasszony szülei és a szűkebb rokonság meglátogatta a fiatal párt és átadta a lakodalomkor összegyűjtött pénzt. Módosabb helyeken ez olyan kislagzi volt, helyenként még zenével is”. A szokás az 1920-as évekig élt.

A NAPTÁRI ÜNNEPEKHEZ FÜZŐDŐ SZOKÁSOK

Ha a naptári év szokásait vizsgáljuk, beszélhetünk egy hosszabb időszakhoz vagy egy bizonyos naphoz fűződő szokásról. Vannak ünnepek vagy napok, melyek kiemelkedő jelentőséggel bírnak.

Luca napja (december 13.). A téli ünnepkör jelentős napja, ami a hozzá fűződő szokásokat illeti.

Az általunk vizsgált falvakban a következő szokásokra, hiedelmekre emlékszenek. A tiltásokkal kapcsolatban, hogy Luca napján nem volt szabad fonni. Sávolyban úgy tudják, azért mert „akkor nem jó, jönnek a boszorkányok”. Nagydarócban azt mondják azért, „mert befonják a tyúkok lyukát, nem fognak tojni”.

A lucaszék készítéséről hallottak, tudják, hogy Luca napjától karácsonyig minden nap kellett valamit csinálni.

Van aki úgy tudja, hogy „minden nap csak egyet volt szabad koppintani rajta”. Emlékeztek rá az adatközlők Guszonán, hogy „Fazekas Feri az 1920-as években csinált lucaszéket. Mikor kész volt a szék karácsony böjtjén hozzávágta a templom falához, hogy odamegy a boszorka”. Jellemző, hogy minden adatközlő csak mástól hallotta a történeteket. Például hogy ha karácsony böjtjén a lucaszék készítője az éjféli misén ráült a lucaszékre meglátta ki a boszorka. Több helyen úgy tudják, például Síden is, hogy az a boszorka „aki az éjféli misén az úrfelmutatáskor hátra fordul”. Bénán úgy mesélik, hogy a lucaszéket „az illető vitte magával és a templompitarban ült le. Mikor vége lett az éjféli misének elsőnek kellett neki kiszaladni, ő utána mennek azok, akiket meglátott, hogy nem tisztaszer, ezek a boszorkányok. Neki pedig mákot kellett az úton elszórni. A boszorkányoknak egy szemig fel kellett a mákot szedni. Így nyugodtan hazaérhetett. Mert ha nem szór maga után mákot, akkor a boszorkányok szétszaggatják”.

A házasságkötéssel kapcsolatos hiedelmek, jóslások a legelőbbek. A legénynevekkel ellátott tizenhárom papírdarabkát galuskába vagy gombócba rakták és kifőzték, amelyik legelsőnek jött fel a víz tetejére, olyan nevű lett a férj. Mások szerint Luca naptól karácsonyig minden nap el kellett égetni egy cédulát. A férjjóslásban az alma is szerepet kapott. Luca napjától minden nap egyet kellett az almába harapni, Karácsony este a kapuban kellett az utolsó harapást megenni, és várni milyen nevű ember vagy gyerek jön, olyan nevű lesz a férj.

A lucanapi ólomöntés is elterjedt szokás volt. „Luca napján a lányok a szomszéd ajtókból kulcsokat loptak” – mesélik Sávolyban. A felolvasztott ólmot a kulcson keresztül hideg vízbe öntötték. Amilyen formát mutatott az ólom, olyan foglalkozású lesz a férj. Néhol nem kulcson keresztül, hanem seprőre öntötték az ólmot. Bénán így meséli Seszták Juli néni: „A kanalat az ólommal a bal kézbe fogtuk és a lavórra tett seprőre visszakézből ráöntöttük. A forró ólom beszaladt a vízbe... szaladt rajta egy hegy, a hegyoldalban egy nyáj volt, meg egy juhászember állott, mellette egy pulikutyá. És juhász lett a férjem”.

Szokás volt, hogy lucakor a lányok lemorzsolták a kukoricát és egy háznak az ablakára dobták. Ha a háziasszony azt kiabálta ki, hogy „majd elvisz

a csúnya nyavalya”, akkor a jövő farsangkor férjhez mentek. De ha csak szidták vagy kiabáltak rájuk akkor nem mentek a következő évben férjhez.

Karácsony, karácsony böjtje (december 24.) készülődésével, szokásrendjével, hiedelmeivel és rítusaival talán minden más ünnepet felülmúl. A karácsonyi szokások már a karácsonyt megelőző napokhoz fűződnek. Több faluban a karácsonyt megelőző héten jártak a betlehemesek. Például Síden 5–6 fiú állt össze, a szereplőket a „gubo” jelölte ki, ő – „az öreg” – volt a csoport legnépszerűbb alakja.

Kifordított bekecs volt rajta, lábán nagy csizma, fején báránybőr sapka. A többiek pásztoroknak voltak öltözve, fehér alsószoknyában, kabátban, vagy mellényben, fejükön süveggel. Kenderből csinált nagy bajuszt és szakállat viseltek. A betlehemet saját maguk készítették papírból. A betlehemesek általában minden házba betértek, ahol aztán megkínálták őket, vagy pénzt adtak nekik. A betlehemjárás a második világháborúig általában mindenütt szokás volt a tárgyalt vidéken, mivel a lakosság zöme katolikus. A szokás az 1950-es években teljesen elmaradt.

Karácsony böjtje délutánján vagy este a pásztorok végigjárták a falut, pattogtattak az ostorukkal és tülköltek. Így jártak Síden is zajt csapni, megálltak a házak előtt, ahol megkínálták őket. Az 1910-es években még Losoncon is végigjárta a kondás azokat az utcákat, ahonnan disznókat őrzött. Közben tülkölt. Azoktól, akiknek disznait őrizte pénzt vagy pálinkát kapott.

A karácsony böjtje sokáig egész napos böjtöt jelentett, azaz reggelit és ebédet nem ettek, ebédre esetleg valami keveset és a szentesti vacsora is böjtös volt. A vacsora ételei a fokhagyma, dió, alma, ostya, káposztaleves, az úgynevezett lustakáposzta vagy szepés káposzta, azaz gombás, hús nélkül, mákos- vagy túrós csík, túrós lepény, mákos kürt, aszalt gyümölcs, főleg szilva. Ez annyiban változott, hogy a csíkot felváltotta a mákos guba. A jelenben pedig van, ahol rántott hal kerül az asztalra és különböző sütemények. Amikor a család az asztalhoz ült a gazda pálinkával, általában szilvapálinkával köszöntötte a családot „erőt, egészséget, hogy minél több karácsonyt megélhessünk”. Ezután gerezdekre törte a fokhagymát, ebből a család minden tagjának enni kellett, hogy úgy összetartsanak, mint a fokhagymagerezdek. A fokhagyma funkcióját az alma váltotta fel és ugyanilyen szimbólumot kapott. A gazda annyi gerezdekre vágta az almát ahány családtag volt és az almából mindenkinek enni kellett. A szentesti vacsorához férjjósló cselekmény is fűződik. Ha a lány lekapta az apja villájáról a mákos gubát és kiszaladt vele az utcára, megtudhatta milyen nevű férjet kap.

A karácsonyi morzsának gyógyító erőt tulajdonítottak. A gazdasszony összeszedte a karácsonyi asztalról a morzsát, melyet el kellett tenni volt, ahol a gerendára akasztották. Füstjének gyógyító erőt tulajdonítottak. Azt

tartották, hogy gyógyítja a fülfájást, vagy a végtagok megbetegedését. De égiháború esetén is meggyújtották.

Karácsony böjtjéhez az állatok szaporodásával kapcsolatos hiedelmek is fűződnek. A gazdasszonynak nem volt szabad a szentesti vacsora közben felállni az asztaltól, hogy a kotlós a következő évben jól üljön. Nagydarócban a gazda felment a padlásra, tört egy darabot a darázs-fészekből és morzsolt a friss kukoricából, aztán kezébe vett egy kést és egy zsákot, mindezzel kiment az állatokhoz. A darázs-fészeket a gúnárnak adta, a kukoricát a libáknak és a csirkéknek miközben ezt mondta „ha ezt a zsákot tele nem tojjátok elvágom a nyakatokat”. Bolykon is friss kukoricát adtak a tyúkoknak, hogy egész évben jól tojjanak.

A karácsony és újév közötti időszakra vonatkozó hiedelem, hogy nem szabad mosott ruhának a kötélén lógni, mert akkor a következő évben a családban meghal valaki.

Farsang a vízkeresztől (január 6.) hamvazó szerdáig terjedő időszak. Ez a lakodalmak, disznótorok, a szórakozás időszaka. A farsangi szokások farsang utolsó három napjához, farsangvasárnaphoz, hétfőhöz és húshagyó keddehez kapcsolódik. Farsangutójának vagy háromnapjának is nevezik. Jellemzője a jelmezes, álarcos alakoskodás. A szokás a két világháború között elevenen élt a tárgyalt vidék falvaiban. Sok helyen emlékszenek a szokás több változatára, aminek az a magyarázata, hogy az alakoskodás eléggé improvizált volt. A szokás funkciója a szórakozás és a szórakoztatás. Sávolyban még az 1960-as években is jártak farsangolni, együtt a lányok és a legények. A legények asszonynak a lányok legénynek öltözve. Harmonikaszó mellett járták a falut, bolondoztak, táncoltak. A házaknál tojást, szalonát, kolbászt kaptak. Azután összejöttek eleinte egy háznál, később a kultúrházban és együtt fogyasztották el a kapottakat. Volt falu ahol csak a legények jártak farsangolni, máshol a legények hétfőn, a lányok kedden jártak. A lányok azután összejöttek egy háznál ahova zsírt, lisztet, tojást vittek, amiből a háziasszony pampuskát sütött nekik. A legényeket is meghívták és együtt szórakoztak. Terbelédben az alakoskodók némán jártak, nehogy felismerjék őket. A szokást a faluban az 1970-es években fel is újították. Legtöbb helyen a legkedveltebb figura a menyasszonyruhába öltözött férfi volt, akit egy kistermetű vőlegény kísért. A nyársakkal járó gyerekek a házakhoz betérve kántálva köszöntőt mondtak, melynek van egy beköszöntő és egy kéregető része.

Kalondán a következőt:

Itt van három napja szőrös bajuszával.
Fenyegetnek engem egy nagy szál kolbásszal.
Ha nincs a házba van a kiskamrába.
Ha nekem is jutna egy darab szalonna.
Sutty a nyársamra!

Adjon az Isten ennek a gazdának
hét-hét ökröt, nyóc-nyóc Iovat.
Arany ostor a kezébe, bécsi kendő a zsebébe.
Oféring a farsang, má bejött a farsang.
Ha nem adnak szalonnát, kifúrom a gerendát.

Síden ezzel a szöveggel köszöntöttek:

Egy csepp tinta cseppent a csizmám orrára;
én is érkeztem a három napjára.
Igyonak, egyenek, nekem is adjanak
Itthon van-e a gazda?
Vann-e jó farsangja?
Ha van jó farsangja, menjen fel a padra,
Vágjon egy darab szalonnát,
Sutty a nyársamra!

Hó, hó farsang, kedves idő elmúlt már az ó esztendő.
Az újakban vigadjanak, nekem szalonnát adjanak.
Ha nincs a házba van a kiskomrába.
Sutty a nyársamra!

Csomán ezzel:

Isten szállott házukra,
hat ökörrrel, hat lóval,
kilenc bornyas tehénvel.
Szent tyúk, szent Iván
szárnyas angyalán.
Futok, megyek Dunára,
fogok fényes halacskát,
teszem tányéromra. Isten tartsa
békekébe.

Ha jó néni, ha jó bácsi
mennyék fel a padra,
vágják egy darab szalonnát,
húzza a nyársamra.
Olyan legyen a szalonna,
mint a mestergerendája.
Ha nem adnak szalonnát,
kifúrom a gerendát.

Ragyorcon:

Komámuram házánál tőketüzet raktam
Futok, megyek az Ipóhoz, fényes halat fogtam.
Teszem tányérkámra, küldöm Istenkémnek.
Ha jó néni, ha jó bácsi hajtsa ki a kiskutyát.
Mert ha ki nem hajtja, majd kihajtom én fényes parlagára.
Se nem etetem, se nem itatom, csak úgy bömböltetem.
Bömbik a farsang, virágzik a farsang.
Látom a gazdát, feni a baltát.
Vágjon egy darab szalonnát, tűzze a nyársamra.
Az ágy alatt kilenc tojás, sutty a tarisznyámba.

Helyenként az asszonyok is külön farsangoltak, összejövetelet, mulatságot rendeztek melyre férfi nem mehetett, ha netán álruhában mégis besurrant, jól ellátták a baját és kiverték a mulatságról. Ilyen asszonyfarsang élő szokás Csákányházán. Általában húshagyó kedden éjfélig mulattak, táncoltak, aztán eltemették a farsangot. Éjfélkor a falubíró kivette a cigány kezéből a vonót, nem volt szabad tovább mulatni, mivel kezdődött a böjt.

A nagyböjt hamvazószerdával veszi kezdetét és húsvétig tart. Erre az időszakra az önmegtartóztatás a jellemző. Kedden, szerdán és pénteken tartottak szigorú böjtöt. Zsírt sem használtak, csak vaját. A férfiak közül sokan negyven napig nem ittak szeszes italt, még olyanok sem, akikről köztudott volt, hogy italosak.

Húsvét. A nagyhét és a húsvét napjait a keresztény tartalom uralja. Nem találjuk meg a rítusoknak és a hiedelmeknek azt a sokrétűségét, mint a karácsonynál. A nagyhéti rítusok jellemzője a tisztálkodás, mosdás. Annak ellenére, hogy a nagypénteki mosakodást az 1920-as években már nem gyakorolták, az emlékezetben igen élénken él. Nagycsütönként hajnalban a Szuhára mentek mosakodni. Visszakézzel kellett az arcot megmosni, először az arcot aztán a feneket megérinteni és közben mondani „innen szeplő, ide

szeplő”. Annak használt a mosakodás a legjobban, aki legelsőnek érkezett, ezért a lányok már kora hajnalban igyekeztek, hogy elsők legyenek. A vízből haza is vittek és a hajukat is megmosták benne, hogy egész évben szép legyen. Nagymarócsban azt is tudni vélték, hogy régen az öregasszonyok „olyan boszorkafélék” nagypénteken a határban harmatot szedtek a szoknyájukkal. Aki harmatot szedett az sok tejet fejt a tehenektől.

Bolykon hajnali háromkor az Ipolyhoz mentek mosakodni a lányok, hogy ne legyenek szeplősek. A lovakat is megúszatták az Ipolyban Itt is hallottak arról, hogy az öregasszonyok harmatot szedtek hajnalban.

Úgy mint más vidéken itt is, húsvéthétfő legjelentősebb eseménye az öntözködés.

A legények már korán reggel összeálltak, végigjárták a falut, betértek a lányos házakhoz, a lányokat a kúthoz cipelték és leöntötték néhány rocska vízzel. A háznál ezután a legényeket rendszerint kolbásszal, borral, tojással kínálták. A tojást általában hagymahéjjal festették.

Májusfa vagy *májfa-állítás* május elseji élő szokás. Van falu, ahol minden eladó lány kapuja elé állítanak fát, van ahol a falu közepén egyet. A falubeli fiúk csoportba verődve mennek és vágják ki a fát, melyre szalagokat esetleg üveget és kendőt kötnek. Van rá példa, hogy a kendőt a lányoktól kérik el és csak akkor adják vissza, ha a lányok valamit adnak érte cserébe vagy megvendégeslik őket. A fa egész hónapban áll, május utolsó napjának éjszakáján szedik le.

ADATKÖZLŐK:

FÖLDI Júlia szül. 1902 Sávoly; PERENCSEI Erzsébet 1900 Sávoly; JUHÁSZ Erzsébet 1906 Béna; SZABÓ Ferenc 1908 Guszona; HERCEG Jolán 1922 Nagymaróc; RUBINT Júlia 1906 Kalonda; KOVÁCS Ilona 1931 Csákányháza; BELÁNYI Etel 1898 Terbeléd; ALABÁN Etel 1912 Sávoly; SESZTÁK Julianna 1914 Béna; SZABÓ Ilona 1914 Guszona; MOLNÁR Béláné 1924 Nagymaróc; DEME Ferencné 1905 Bolyk; SIMON Lajosné 1892 Kalonda; SZABÓNÉ, SOÓS Mária 1912 Perse

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Magyar Néprajzi Lexikon, Akadémia Kiadó Bp., 1982.

MANGA János: *Ünnepek, szokások az Ipoly mentén*, Akadémia Kiadó Bp., 1968.

DÖMÖTÖR Tekla: *Régi és mai magyar népszokások – Néprajz mindenkinek*. Tankönyvkiadó Bp., 1986.

KERTÉSZ Judit: *A születés és a kisgyermekkor folklórja a Szuha völgyében*, Debrecen, 1989

DÖMÖTÖR Tekla: *Magyar népszokások*, Corvina 1983.

DÖMÖTÖR Tekla: *Naptári ünnepek*, Akadémia Kiadó 1983.